

Maciej Świątkowski

Zagadnienia ochrony dziedzictwa kulturowego krajobrazu

Ochrona Zabytków 55/3/4, 383-390

2002

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Maciej Świątkowski

architekt krajobrazu

Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków

ZAGADNIENIA OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO KRAJOBRAZÓW

Dziedzictwo kulturowe krajobrazów, osadzone w nim wartości przyrodnicze i historyczne są jednymi z najcenniejszych dóbr kultury materialnej narodu. Krajobraz kulturowy ma wielkie znaczenie społeczne dla utrzymania tradycji, odnajdowania korzeni i tożsamości narodowej. Na przestrzeni wieków kształtowany był zgodnie ze specyfiką regionu, środowiskiem naturalnym, kulturą narodową, wykazywał różnorodność kultur etnicznych. Powojenne lata charakteryzujące się znacznym osłabieniem więzi kulturowych i tradycji kształtowania krajobrazu w poszanowaniu jego wartości przyrodniczej pozostawiły bezplanową, nieestetyczną zabudowę i prymitywne, nieekonomiczne formy zagospodarowania. Ogólny beład, brak tożsamości miejsca, tzw. „małej ojczyzny” powoduje, że powszechną staje się świadomość potrzeby obejmowania ochroną całych obszarów krajobrazu kulturowego w ich zachowanej postaci historycznej.

Praktyka konserwatorska, mająca za sobą teoretyczny dorobek w ochronie krajobrazów historycznych, wychodzi naprzeciw nowym światowym tendencjom w ochronie dziedzictwa kulturowego. Obejmuje ochroną nie tylko poszczególne obiekty i zespoły zabytkowe, ale także obszary świadomie ukształtowanego krajobrazu, wiążąc w spójną całość zróżnicowaną problematykę konserwatorską ochrony wszystkich jego składników kulturowych. Tak widzianą problematykę konserwatorską ochrony i kształtowania krajobrazu kulturowego podejmował w swojej działalności Zarząd Ochrony i Konserwacji Zespołów Pałacowo-Ogrodowych przekształcony w Ośrodek Ochrony Zabytkowego Krajobrazu.

Pojęcie krajobrazu – odmiennie rozumiane w ekologii, rolnictwie, architekturze, planowaniu przestrzennym czy ochronie zabytków – jako samoistny przedmiot ochrony należy rozpatrywać w trzech podstawowych aspektach: ekologicznym, przestrzennym

1. Harmonijny krajobraz kulturowy rejonu Warmii, 1998. Wszystkie zdjęcia M. Świątkowski

1. Harmonious cultural landscape in the region of Warmia, 1998. All photos: M. Świątkowski

i historyczno-kulturowym. Historyczno-kulturowy aspekt krajobrazu i jego ochrona mają najistotniejsze znaczenie dla zachowania dziedzictwa kulturowego. W krajobrazie odzwierciedlają się procesy historyczne, tradycja i rodzima kultura narodów.

Działania konserwatorskie mają do spełnienia ważne zadanie – integrowanie dorobku nauk geograficznych, historycznych, artystycznych oraz wypracowanie na ich podstawie metodologii i kierunków działania w zakresie ochrony historycznego krajobrazu u progu wejścia Polski do Unii Europejskiej.

Konieczne jest zatem współdziałanie specjalistów różnych dyscyplin nauki ze służbami konserwatorskimi zabytków i przyrody oraz samorządami lokalnymi dla zachowania jedności dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego stanowiącego o narodowej i regionalnej tożsamości krajobrazu Polski.

We współpracy z wybitnymi specjalistami prowadzone są systematyczne badania nad stanem krajobrazu kulturowego i jego poszczególnych składników, jakimi są współczesny i historyczny krajobraz miast i wsi, parki i ogrody zabytkowe, cmentarze i strefy komponowanego krajobrazu, również położone w krajobrazie zabytki techniki. Efektem tej współpracy jest wdrożenie do praktyki konserwatorskiej, a zatem i świadomości społecznej, historycznego dziedzictwa krajobrazów oraz włączenie go do procesów planowania przestrzennego, kształtującego nie tylko ład przestrzenny środowiska kulturowego, ale i wykorzystanie oraz zagospodarowanie jego zasobów.

Istotne z punktu widzenia ochrony zasobów krajobrazu kulturowego, a równocześnie kształtowania świadomości społecznej, są badania nad stanem ochrony tych dóbr kultury narodowej, dokumentujące w postaci ewidencyjnej i monograficznych opracowań historycznych zabytkowe zespoły krajobrazu kulturowego. Ewidencje dokumentują ponad 9 tys. ogrodów i parków, z czego prawie 6 tys. zostało wpisanych do rejestru zabytków i poddanych ochronie prawnej oraz blisko 14 tys. cmentarzy o wartościach historycznych, z czego 3 tys. znalazło się w rejestrze zabytków.

Analiza problematyki ochrony krajobrazu kulturowego wymusza prowadzenie badań, opracowanie dokumentacji konserwatorskich i projektowych dla różnych rodzajów krajobrazów. Dla każdego rodzaju krajobrazu kulturowego przyjmowane są indywidualne kryteria oceny. Formy i metodyka proponowanej ochrony opracowywane są w odniesieniu do właściwości i natury krajobrazu.

Krajobrazy kulturowe harmonijne, w swojej fizjonomii zbliżone do naturalnego, w których dominującą rolę odgrywa naturalna szata roślinna, ukształtowanie terenu i elementy przyrody nieożywionej, a pojedyncze składniki kulturowe harmonijnie wtapiając się w krajobraz z czasem stają się jego organicznymi elementami (fot. 1). Zachowanych

krajobrazów tego typu jest niewiele. Ochrona tych obszarów sprawowana jest wspólnie ze Służbami Ochrony Przyrody przez powołanie parków narodowych, rezerwatów przyrodniczych, parków krajobrazowych, obszarów chronionego krajobrazu. Odniesienie merytoryczne sprowadza się do współpracy z samorządami przy opracowywaniu i uzgadnianiu planów zagospodarowania przestrzennego.

Krajobrazy świadomie komponowane. Należą do nich: wieloprzestrzenne założenia parkowo-urbanistyczne rezydencji (fot. 2), wielkie kompozycje urbanistyczne miast historycznych oraz specyficzny w swoim układzie krajobraz rolniczy pól uprawnych z zadrzewieniami śródpólnymi, tak charakterystycznymi dla wielkoobszarowych majątków ziemskich Wielkopolski czy wschodnich kresów Rzeczypospolitej. Ale są wśród nich także świadomie zdegradowane, pozbawione cech indywidualności i tożsamości regionalnej krajobrazy wieloprzestrzennych gospodarstw państwowych, dla których podejmuje się dziś programy restrukturyzacji i odnowienia zniszczonych krajobrazów. Nowe zadania w tej dziedzinie ukierunkowane powinny być na metodologiczne wsparcie działalności służby ochrony zabytków i samorządów lokalnych, konsultacje i pomoc właścicielom i użytkownikom obiektów zabytkowych, a w szczególności na szkolenie kadr specjalistycznych i wdrażanie w praktykę metod ochrony krajobrazu kulturowego.

We współpracy z Konserwatorem Zabytków w Warszawie podjęte zostały działania na rzecz ochrony komponowanego krajobrazu w otoczeniu królewskiej rezydencji w Wilanowie. Wprowadzenie modelowego systemu ochrony, poprzez wyznaczenie stref ochrony konserwatorskiej i powołanie rezerwatu kulturowego gwarantowałyby zachowanie wybitnych walorów kompozycji przestrzennej krajobrazu podmiejskiej rezydencji królewskiej w procesie planowania przestrzennego i architektonicznego. Wskazania konserwatorskie programu określiły bowiem ramy prawidłowego zagospodarowania terenu w poszanowaniu wartości krajobrazowych, kulturowych i historycznych.

Przy współpracy służb konserwatorskich i lokalnych samorządów podjęto starania w kierunku rewaloryzacji krajobrazu Kotliny Jeleniogórskiej, obszaru o szczególnym znaczeniu dla wspólnego, europejskiego dziedzictwa kulturowego. Łączy on walory komponowanego krajobrazu z wartościami przyrodniczymi i historycznymi. W XVIII-XIX w. był to obszar mecenatu pruskiego rodu królewskiego, niemieckich, holenderskich i polskich rodów arystokratycznych. Ich działalność pozostawiła zintegrowaną przestrzeń kulturową rezydencji otoczonych parkami, połączonych liniami widoków, przestrzeni pól z osadzonymi w nich osadami i miasteczkami. Zainicjowane działania, przy wsparciu konserwatorów

z Niemiec i Holandii, współpracy lokalnych samorządów i dawnych właścicieli, dały efekt w postaci pierwszych prac konserwatorskich.

Dzięki staraniom międzynarodowej grupy specjalistów i wsparciu Międzynarodowego Komitetu IFLA-ICOMOS podjęto także działania na rzecz ochrony i rekonstrukcji historycznych krajobrazów parku księcia Hermana Pücklera w Łękninach/Muskau, na granicy polsko-niemieckiej. Jest to konsekwencją zmiany klimatu politycznego w Europie, otwarcia granic, dobrej współpracy między rządami Polski i Niemiec oraz współpracy polskich i niemieckich konserwatorów zabytków, architektów krajobrazu i ogrodników. Równocześnie w świetle przepisów o ochronie zabytków i planowaniu przestrzennym zaistniała w Polsce możliwość utworzenia w Łęknicy/Muskau rezerwatu kulturowego obejmującego ochroną w planie zagospodarowania przestrzennego wartości historycznych i kulturowych komponowanego krajobrazu. Prowadzone w Muskau prace zdobyły uznanie międzynarodowego grona ekspertów, a park otrzymał w 1999 roku nagrodę UNESCO im. Meliny Mercouri. Rekonstrukcja krajobrazów parku Księcia Pücklera stwarza możliwość podjęcia wspólnych starań polsko-niemieckich o nominowanie parku mużakowskiego na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego UNESCO.

Krajobrazy przemysłowe o czytelnym układzie funkcjonalno-przestrzennym i ich harmonijne lub dysharmonijne współistnienie z otaczającym krajobrazem. Historyczny krajobraz przemysłowy w przeszłości tworzyły dworskie folwarki z młynami, piarniami, tartakami, gorzelniami, ale też duże zespoły przemysłowe, jak odkrywane w wykopaliskach archeologicznych ośrodki garncarskie czy zespoły hutnicze z epoki żelaza. Szczególnym przykładem krajobrazu przemysłowego są miasta takie, jak Łódź czy Żyrardów, które wykształciły unikatowy charakter architektoniczny i urbanistyczny.

Głęboka analiza zagadnień wartości historycznych krajobrazów przemysłowych pozwoliła na przeprowadzenie specjalistycznych studiów historyczno-krajobrazowych dokumentujących wartości przyrodniczo-kulturowe Staropolskiego Okręgu Przemysłowego i Doliny Rzeki Kamiennej stając się podstawą opracowania systemu ochrony wartości kulturowych w planie powołania Ekomuzeum Doliny Rzeki Kamiennej.

Krajobrazy pól bitewnych o zachowanym układzie topograficznym teatru wojennego i głównych elementach historycznej przestrzeni związanej z przebiegiem zdarzeń. Ich ochrona jest istotna jako elementem historii narodu. Można wymienić dla przykładu Stany Zjednoczone i Saratogę, Francję i Verdun.

Podobny problem, choć w znacznie mniejszej skali, rozpatrywano w Raclawicach – miejscu zwycięskiej bitwy Kościuszki z gen. Tormasowem w 1794 r.

Zachowany, otwarty krajobraz pola bitwy z czytelną do dziś rzeźbą terenu, fragmentami jarów, wąwozów i przebiegiem dróg, porównywalnymi do tych sprzed 200 lat, pozwolił na podjęcie starań o ochronę tego obszaru poprzez ustanowienie stref ochrony konserwatorskiej krajobrazu. Autentyczny krajobraz pola bitwy stał się również tłem pomnika Bartosza Głowackiego, a obecnie podjęto starania o uznanie krajobrazu teatru wojennego za pomnik historii.

Krajobrazy powiązanych elementów przyrody i techniki, w których harmonijnie współistnieją naturalne składniki przyrodnicze i stworzone przez człowieka dzieła architektury i techniki tworzące wspólnie dobro dziedzictwa kulturowego krajobrazów. Doskonałym przykładem jest Kanał Augustowski wpisany do rejestru zabytków wraz z zespołem śluz i zabudowań. To jeden z najważniejszych w Polsce zabytków techniki i inżynierii wodnej, położony w sercu atrakcyjnego krajobrazowo i przyrodniczo regionu Polski, na styku kultur polskiej, litewskiej i białoruskiej (fot. 3, 4). Jest również miejscem o szczególnych walorach turystycznych. Dlatego też, mając świadomość wybitnych wartości krajobrazu Kanału Augustowskiego oraz szczególnych wartości zabytku techniki służba konserwatorska oraz samorządy lokalne podjęły zadanie aktywizacji lokalnych społeczności i współpracy międzynarodowej Polski, Litwy i Białorusi na rzecz ochrony krajobrazu kulturowego kanału. Podjęte zostały też starania o nominację Kanału Augustowskiego i jego dorzecza na obszarze trzech państw do wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego UNESCO.

Krajobrazy sakralne łączące w sobie wartości krajobrazu przyrodniczego, architektury, kultury regionalnej grup narodowościowych, etnicznych i religijnych. Mają podstawowe znaczenie dla dziedzictwa narodowego, są dziełem artystycznym, architektonicznym, tworzą swoiste sacrum kultury narodowej.

Obiekty kultu religijnego zawsze doskonale wpisują się w krajobraz kulturowy, współistnieją harmonijnie z jego elementami. Klasztor czy kościół dominujący w krajobrazie pól wyrażają potęgę i obecność wiary w każdym miejscu i w każdej chwili. Pojedyncze obiekty sakralne i ich zespoły wykazują jedność z walorami krajobrazu, ukształtowaniem terenu, szatą roślinną, regionalną architekturą i miejscową kulturą. Z czasem stają się samoistnymi elementami krajobrazu kulturowego nadając mu specyficzny sakralny charakter tak, jak drewniane kościoły Podhala ukryte wśród drzew, wrosnięte organicznie w górzysty krajobraz tworzące swoiste sacrum jedności człowieka z otaczającą go przyrodą (fot. 5). Sakralny krajobraz z małą kapliczką wiszącą na starym drzewie unaocznia jego świętość. Bywa, że jest to jedyne stare drzewo, zachowane – jak relikwia – pośród młodego lasu.

2. Komponowany krajobraz letniej rezydencji biskupiej w Smolajnach, 1999
 2. Composed landscape of the bishops' summer residence in Smolajny, 1999

Sakralny krajobraz w świadomości społeczeństw kształtowany jest również przez pozostawienie jednego elementu nawiązującego do historycznych wydarzeń. Przykładem niech będzie samotne, dziś już martwe, drzewo pozostawione jako pomnik ofiar więzienia i obozu koncentracyjnego na Pawiaku w Warszawie.

Sakralny krajobraz zadumy kształtują i droga krzyżowa ze stacjami w ogrodzeniu kościoła, maleńkie kapliczki, przydrożne krzyże i cmentarze. Szczególnie te wiejskie, przykościelne i cmentarze polne, wpisane w krajobraz i kulturę ludową, jak zakopiański cmentarz Na Pęksowym Brzyzku. Powązki – najstarsza nekropolia Warszawy, cmentarz Rakowicki w Krakowie objęte są prawną ochroną konserwatorską w całości kompozycji przestrzennej krajobrazu.

W 1986 r. podjęte zostały działania na rzecz ochrony i rewitalizacji starego zabytkowego cmentarza żydowskiego w Warszawie. Dzięki współpracy Fundacji Nissenbaumów, konserwatorów zabytków i architektów krajobrazu uratowano przed całkowitą dewastacją historyczny krajobraz sakralny tego cmentarza, nadając mu nowe, symboliczne znaczenie świętości.

Kalwarie są szczególnym przykładem krajobrazu sakralnego. Budowane dla kontemplacji i modlitwy na wzór planu Jerozolimy, inspirowane były rodzimą kulturą i tradycją, pozostawały w harmonii z naturą. Połączenie nieskrępowanych form przyrody z architekturą sakralną są doskonałą ilustracją hasła zintegrowanej ochrony przyrodniczo-kulturowej krajobrazu. Wiele kalwarii wraz z krajobrazem ze względu na wartości historyczne i artystyczne jest objętych ochroną konserwatorską. Kalwaria Zebrzydowska

3. Kanał Augustowski po stronie białoruskiej, śluza Niemnowo, 2000
 3. The Augustowski Canal on the Belorussian side of the border, the Niemnowo lock, 2000

reprezentująca wartości religijne kościoła katolickiego, charakteryzująca się wysoką klasą walorami artystycznymi architektury i kompozycji przestrzennej oraz przyrodniczymi, obok wpisu do Rejestru Zabytków, objęta została ochroną stref krajobrazu. Ten historyczny i świadomie zakomponowany krajobraz sakralny znalazł uznanie międzynarodowego gremium ekspertów i został wpisany na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego UNESCO.

Krajobrazy osadnicze, w których rozróżnić należy jednorodne w swoim układzie zurbanizowane krajobrazy miejskie przetykane parkami, skwerami i ogrodami, unikatowe w charakterze krajobrazy miast-ogrodów oraz architektoniczne krajobrazy wsi, stanowiące specyficzne w kompozycji ruralistyczne układy urbanistyczne. Krajobraz miejski w największym stopniu kumuluje wartości kultury materialnej narodu, łącząc artyzm architektury z kunsztem kompozycji przestrzennej, w którą świadomie wkomponowano otwarte przestrzenie parków i ogrodów.

Współcześnie krajobraz miast, w swojej kompozycji architektonicznej i urbanistycznej, ulega stałym i znacznym przemianom. Każde wolne miejsce znajduje swój wymiar ekonomiczny, zyskując przewagę nad poszanowaniem tradycji i kultury budowy miast.

Wychodząc naprzeciw problemom zmieniającej się rzeczywistości wspólnie z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków podjęte zostały starania na rzecz ochrony historycznej struktury kompozycji przestrzennej i architektonicznej dzielnicy-ogrodu Żoliborz w Warszawie. W latach 30. XX w. Żoliborz był reprezentacyjną, willową dzielnicą miasta. Działalność najwybitniejszych architektów 20-lecia międzywojennego wykreowała zintegrowany, miejski krajobraz przyrodniczo-kulturowy szeregowej, willowej zabudowy z ogrodami, publicznymi skwerami i wewnętrznymi półprywatnymi przestrzeniami parków. Zainicjowane działania dały modelowe opracowanie konserwatorskie dla ochrony ulegającej degradacji historycznej przestrzeni kulturowej starego Żoliborza.

4. Kanał Augustowski po stronie polskiej, krajobraz śluzy Paniewo, 2000

4. The Augustowski Canal on the Polish side of the border, landscape of the Paniewo lock, 2000

5. Sakralny krajobraz z kościołem i wiejskim cmentarzem w Trybszu, 2000

5. Sacral landscape with a church and village cemetery in Trybsz, 2000

Charakterystyczny krajobraz mają małe miasta i miasteczka o bogatej przeszłości historycznej. W ich kompozycji urbanistycznej dominującą pozycję zajmują niewielkie rynki ze zwartą zabudową pierzei i ratuszem pośrodku lub skwerem zasadzonym drzewami i krzewami. Realizując zadania programu ochrony krajobrazu małych miast, z inicjatywy samorządu miejskiego podjęto zadanie rewaloryzacji historycznej przestrzeni placu miejskiego i skweru na Rynku Zygmunta Augusta w Augustowie. Dzięki staraniom władz urzędu miejskiego mających świadomość

wartości dziedzictwa kulturowego, przy merytorycznej pomocy specjalistów przywracany jest charakterystyczny krajobraz małomiasteczkowego rynku z zielonym skwerem pośrodku, adaptowanego do współczesnych potrzeb turystyki i wypoczynku (fot. 6, 7).

W krajobraz miast wpisana była jeszcze specyfika krajobrazu przemysłowego, przejawiającego się w charakterystycznej zabudowie i architekturze budynków fabrycznych. Zamierający przemysł pozostawił po sobie martwe mury fabryk, magazynów, zbiorników. Lokowanie w nich muzeów tylko pozornie ożywia stare budynki. Dlatego też coraz częściej dąży się do przywrócenia im pierwotnej funkcji oraz udostępnienia jako swoistego produktu turystycznego. Jednym z ciekawszych, europejskich przykładów tzw. rewitalizacji dawnej architektury przemysłowej, który mógłby być przykładem dla postępowania konserwatorskiego w Polsce, jest manufaktura gobelinów w Beauvais we Francji. Opuszczone mury fabryki odrestaurowano, dbając o szczegóły architektoniczne. Do wnętrza wstawiono stare krosna tkackie, aby tradycyjnymi metodami w autentycznych wnętrzach powstać mogły gobeliny, które później znajdują miejsce w historycznych wnętrzach zamków i pałaców.

Zharmonizowany, właściwie zagospodarowany krajobraz kulturowy jest wyrazem ładu przestrzennego zachowanego dzięki poszanowaniu tradycji, wartości zabytkowych i przyrodniczych. Zdeprawowany, dysharmoniczny krajobraz pozbawiony cech indywidualnych jest wynikiem nieplanowego działania i braku kultury społecznej.

Współczesna drapieżna działalność inwestycyjna, wkraczająca w zamknięty dotychczas obszar zabytkowego, historycznego krajobrazu, powoduje nieobliczalne straty w dziedzictwie kulturowym. Drastycznym przykładem niech będzie plan budowy luksusowych osiedli apartamentowych i dwóch hipermarketów w strefie widokowej komponowanego krajobrazu królewskiej rezydencji w Wilanowie.

Dla skutecznej ochrony dziedzictwa kulturowego krajobrazów muszą zostać wypracowane mechanizmy zrównoważonego rozwoju, w których kultura, tradycja i historia regionu będą miały znaczenie nie mniejsze, niż ekonomia.

Ogniwem łączącym historię z procesami transformacji powinien być krajobraz kulturowy, który odgrywać będzie coraz większą rolę w dziedzinie ochrony dziedzictwa kulturowego.

THE PROTECTION OF THE CULTURAL HERITAGE OF LANDSCAPES

The national heritage of landscapes is one of the most valuable goods of the material legacy of national culture. Cultural landscape is of great social significance for the maintenance of the tradition of seeking national roots and identity. Over centuries, the landscape has been shaped in accordance with the characteristic traits of a given region, natural environment and national culture, and featured the diversity of ethnic cultures. Postwar years brought evolving landscape management inconsiderate and unattractive urban and rural development as well as economically unrelated forms of economic management. General confusion and a lack of identity of the site of the so-called little homeland call for a common awareness of the need for extending protection over entire areas of the cultural landscape in their conserved historic shape.

Conservation practice, together with theoretical knowledge acquired during the protection of historic landscapes, paves the way to novel, world-wide trends in cultural heritage protection. It extends protection over not merely individual and collective complexes of historic property, but also moulded

landscape areas, cementing the diversified conservation issues of the protection of all of its cultural ingredients in a coherent entity.

Harmonious cultural and measured laid-out landscape, settlement landscape, industrial landscape and landscapes of linked natural and technological elements, battlefield landscapes and religious landscapes, with their individual, characteristic features, are a manifestation of national culture and tradition.

To preserve the cultural heritage of landscapes it is necessary to devise mechanisms of sustainable development, in which the rank of culture, tradition and history of a region will equal its economic counterpart. Sustainable natural cultural and economic development increasingly resorts to the activation of tourism, involving the growing economic importance and dimension of historic landscapes and their promotion.

A link between history and transformation may be seen in the cultural landscape, which plays an ever larger role in the cultural heritage protection strategy within the European Union.

6. Augustów, skwer na Rynku Zygmunta Augusta. Stan przed rewaloryzacją, 1998
6. Augustów, Zygmunt Augustus Market Square. State prior to revalorisation, 1998

7. Augustów, skwer na Rynku Zygmunta Augusta. Stan w trakcie rewaloryzacji, 2000
7. Augustów, Zygmunt Augustus Market Square. State in the course of revalorisation, 2000